

DIN POLEMICELE CU BLAGA – polemica cu Dan Botta –

De ce formularea aceasta și nu cea uzuală “Polemicele lui Blaga”? Răspunsul nu e greu de găsit în cele ce urmează.

Blaga a purtat trei feluri de polemici. Prima categorie o formează stricta polemică de idei încorporată în lucrările sale filozofice – articole, eseuri, trilogii. Prin ea filozoful român își definește poziția personală și își manifestă originalitatea față de alți filozofi într-o problemă sau alta. Ar trebui efectuat un excurs prin întreaga operă blagiană pentru a ilustra acest tip de polemică deoarece ”de-a lungul elaborării întregului său sistem ideatic, Lucian Blaga a polemizat cu mari filozofi ai lumii Kant, Hegel, Spengler, Klages, Freud, Heidegger” (Ion Bălu, *Viața lui Blaga*, vol II, 1996).

A doua categorie o formează ”polemica” din scrisori și interviuri prin care se autodefinește în raport cu alții și își manifestă nemulțumirile față de anumite receptări și interpretări ale ideilor sale filozofice. Pentru această categorie sunt elocvente părerile sale referitoare la diferențele dintre el, poetul, și Arghezi, împărtășite Melaniei Livadă într-o scrisoare răspuns la solicitările ei în vederea elaborării studiului monografic *Inițiere în poezia lui Lucian Blaga*. Un alt exemplu, tot ilustrativ, este interviul din ”Viața” (mai 1943), dat Daniei Petean (apud Dumitru Stăniloae, *Poziția domnului Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie*, Editura Paideia, 1993, p. 7–8).

A treia categorie o formează răspunsurile polemice – de sine stătătoare – la acuzațiile - provocări venite din partea diverșilor, care îi contestau dintr-o pricină sau alta ideile sau i le răstălmăceau din neștiință sau rea-credință. În această categorie intră răspunsurile la acuzațiile de rapt intelectual venite din partea poetului și eseistului Dan Botta. În rândurile de față ne propunem câteva însemnări pe marginea acestei polemici prilejuite de lectura unei noi ediții a textelor polemice: *Polemica Blaga – Botta*, scoasă de Eugeniu Nistor, la Editura Ardealul, Târgu Mureș, 2002.

Înainte de a trece la problemele de fond să revedem cronologia textelor polemice, pe de o parte, și cronologia textelor celor doi preopinenți în care sunt formulate ideile ce fac obiectul polemicii, pe de altă parte.

I

Botta

1935 – ”Gândirea” nr 8. Eseul *Frumosul românesc* sinteză a două conferințe radiofonice: ”*Ideea destinului în poezia populară*” și ”*Despre frumosul românesc*” din 1934, este însoțit de următoarea notă polemică. ”Ideile expuse aici au făcut obiectul a două cuvântări [...]. Le-aș fi lăsat uitării dacă magistralul *essai* al domnului Lucian Blaga, *Spațiul mioritic* relevând ritmul ondulatoriu al spațiului românesc și punând în lumină funcția lui creatoare de stil,

Blaga

n-ar fi adus indirect o confirmare a palidei mele intuiții”.

1941 – ”Dacia” nr 1, aprilie. Eseul *României, poporul tradiției imperiale* se încheie așa: ”Pe urmele pașilor noștri s-a dezvoltat chiar o stranie floră. Tot așa cum puțin de atunci – viziunea mistică a frumuseții românești, dezlegate de noi din apele materne ale Thraciei, a cunoscut pe lângă marele public sub numele bizar *de teoria mistică* (de la frumosul cuvânt românesc *miorița, mioară*), o favoare excepțională.

Istoricii literari vor avea să dezbată fenomenul acestei teorii înfățișată lumii sub forma unor opinii de dificilă doxă germanică și pe care literatorii, care i-au făcut faima, au impus-o cu argumente extrase tot din modestele noastre lucrări [...]”. Textul conferinței tipărit acum are următoarea notă: ”Aceste cuvinte au fost rostite la radio, în decembrie 1937. Ceea ce ele făureau – o nouă viziune a istoriei românilor – a început să prindă consistență prin reviste”.

”Timpul”, mai. *O eroare: spațiul mioritic* (reluat în 1942 în ”Porunca vremii”).

”Sfarmă piatră”, iunie. *Despre alte încercări de mistificare literară*, întrerupt probabil de apariția broșurii *Cazul Blaga*, care îl conține. *Cazul Blaga*, broșura care reunește cele două articole polemice, notele menționate mai sus și trei scrisori referitoare la provocarea la duel a lui Blaga.

1941 – ”Timpul”, aprilie. ”*Hazul țărănesc al imperialului Dan Botta*” – răspuns la nota polemică din ”Dacia”.

”Gândirea” nr 5, mai. *O gravă tentativă de expropriere literară* – răspuns la nota polemică din ”Gândirea” nr 8, 1935; conține referiri și la nota din ”Dacia”.

”Tribuna” nr 52, iunie. *Alte încercări de expropriere literară* – răspuns la acuzațiile din *O eroare – spațiul mioritic*.

II

Blaga

1921 în ”Voința” – *Pe marginea unei cărți*

1921 în ”Gândirea” – *Revolta fondului nostru nelatin*

1923 în ”Lamura” – *Echivalența culturilor*

1930 în ”Darul vremii” (iunie) – *Simboluri spațiale*

1931 în ”Darul vremii” – *Miorița în Elveția*

1935 în ”Gândirea” (mai) – *Spațiul mioritic*

Botta

Debutează ca poet cu o transpunere (*Clopotul scufundat*) din Baudelaire.

1929 – Debutează în publicistică cu cronici

Debutul eseistic în reviste. *Charmion sau despre muzică*

În ”Gândirea” nr 8 – *Frumosul românesc*, vol *Limite (Frumosul românesc, Unduire și moarte)*

Din 1923 și în continuare tipărește eseuri și

1936 – *Spațiul mioritic*, în volum

conferințe pe care le putem considera colaterale identice la *Frumosul românesc, Unduire și moarte (Eminescu cel învins, Fântânile mistice ale "Luceafărului", Theogonia eminesciană, Românii, poporul tradiției imperiale)*

Tipărirea în 1936 în volum a *Spațiului mioritic* (în același an a tipărit *Orizont și stil*) pur și simplu îl irita pe poetul și eseistul Dan Botta. Dar înainte de a vedea în ce constă iritarea acestuia și cum se manifestă ea, facem următoarea observație (anticipând unele aspecte) pe care o considerăm esențială vis-à-vis de conținutul și forma polemicii lui Botta; observația noastră este însoțită de un mare semn de mirare: Dan Botta, poetul și inteligentul eseist, nu a prea priceput înțelesul metaforei "spațiul mioritic" care desemnează ideea cardinală a *Trilogiei culturii* și este folosită drept titlu pentru partea din *Trilogie* în care accentul cade pe determinarea specificului național.

Să revenim. Iritat, că tocmai "Gândirea" publică eseul lui Blaga, Botta își însoțește eseul *Frumosul românesc* (Gândirea, 1935 după numărul cu eseul lui Blaga) cu nota polemică bine cunoscută. În nota respectivă Botta face o greșeală "științifică": dincolo de anumite similitudini, "spațiul mioritic" al lui Blaga este altceva decât "ritmul ondulatoriu" al său. Spațiul mioritic desemnează în primul rând "orizontul spațial" (al incoștientului colectiv), românesc și teoria lui Blaga ce rezulă din el încapsulează în ea și alte aspecte printre care și "ritmul ondulator" de care face atât caz. Autorul "*Spațiului mioritic*" tratează problema strict filozofic, fără infuzie mistico-religioasă și fără extaze thracice. Autorul "*Limitelor*" se situează la polul opus. Blaga învinge. Botta mai mult te încântă decât te convinge, și avea ce convinge. Obsesia Thraciei îi metamorfozează intuiția filozofică în exaltare lirică.

Blaga nu a răspuns notei (vezi infra), iar nota cu pricina nu a "provocat" pe nimeni. Această nebăgare în seamă o ia drept jignire la adresa persoanei (personalității?) sale. La aceasta se adaugă împlinirile profesionale și creatoare ale lui Blaga întâmpinate în general foarte favorabil. Toate au generat instalarea unei insatisfacții care cultivată mental va evolua continuu spre irascibilitate manifestată într-un comportament deviant (Ion Bălu, *Viața lui Blaga*, vol II, 1996, p. 358). În această stare afectivă Botta publică în 1941 în numărul 1 al revistei "Dacia" o nouă notă polemică la adresa lui Blaga, mult mai incisivă decât cea din "Gândirea". De data aceasta Blaga răspunde. După ce *Spațiul mioritic* cunoaște în 1936 două ediții, Botta publică în 1941 articolul polemic *O eroare: spațiul mioritic*. După ce își revendică paternitatea ideii de unduire (deal-vale, vale-deal) "neîndreptățitul" afirmă că *Spațiul mioritic* s-a impus printr-un qui-pro-quo iar argumentele prin care Blaga își susține ideile sunt calificate drept grotești, și demonstrația în sine "o monstruoasă aparatură de termeni". Uitănd că "opozantul" său subliniază că simbolistica spațiului reprezintă doar "unul din aspectele sufletului românesc", Botta invocă în sprijinul său pe sociologul H. H. Stahl care, a fost total străin de filozofia și metafizica lui Blaga. În pornirea sa, autorul "*Frumosului românesc*" nu face decât să parafrazeze argumentele anti-blagiene ale sociologului H. H. Stahl. Îi mai reproșează filozofului tautologiile, cacofoniile, galimatiasmele, dar fără să exemplifice. După poetul și eseistul Botta, titlurile blagiene disimulează niște "idei vermiculare", dacă nu "vacuitate desăvârșită". Acuzațiile ce urmează crescendo "pauperitate intelectuală", "măruntă abilitate", "văduve de orice spirit creator". Aceste calificări vin după ce face o trimitere la "izvoarele" lui Blaga. Aici se impune o paranteză pentru o întoarcere în timp la eseurile lui Blaga pentru a lămuri problema paternității unor idei și sintagmele corespunzătoare. În 1930 într-o scrisoare către Ion Breazu, Blaga cere acestuia ca în eseul *Simboluri spațiale* să introducă "necon condiționat" la sfârșitul propoziției "... cu sufletul definitiv legat de infinitul ritmic alcătuit din deal-vale" sintagma mult mai expresivă "de infinit ondulat" precizând: "Avem aici în două cuvinte tot sensul articolului". Temându-se că nu a fost

suficient de înțeles, pagina cu propoziția respectivă este redactilografată și trimisă lui Ion Chinezu rugându-l s-o introducă în locul celei existente motivând gestul ca și în scrisoarea lui Breazu (apud Ion Bălu, op. cit, p. 259).

Botta își mai revendică întâietatea în ceea ce privește pe Eminescu ca expresie supremă a sentimentului de "unduire și moarte". Dar uită un lucru: logica ideatică și a argumentației din *Spațiul mioritic* îl duc pe filozof spre Eminescu ca exemplu ilustrativ pentru teoria sa despre spațiul mioritic.

Violent în limbaj, Botta își încheie primul articol antiblagian îngrijorat pedagogic pentru viitorul intelectual (oare numai?) al tinerilor: "... opera domnului Blaga" e "un instrument de corupție publică, un pericol social". El nu e departe de atacurile ce vin din partea prelaților ortodocși.

Acuzatorul revine mai impetuos cu *Despre alte încercări de mistificare literară*. Textul are un motto din Grigore Ureche: "Adesea se întâmplă, cela ce va să-și întoarcă bătaia, de două ori îl bat". Sub pavăza unei false reclusiuni, Botta se justifică: "Iată însă că, dincolo de orice iluzie și de orice speranță, domnul Blaga compune un nou articol de injurii pentru mine, un articol în care întinde asupra tuturor acuzațiilor pe care i le-am adus un val de sinistre confuzii, o plasă de intrigă și de malversațiuni.

Sunt obligat, cu tot regretul, să intervin".

Pe șase pagini eseistul thracic răspunde, în stilul său de acum cunoscut, la acuzația privind originea sa neromână (corsicană) demonstrând străvechea sa descendență transilvană pe linie paternă. În această chestiune Botta are perfectă dreptate și are dreptul la replică. După trei pagini de *captatio benevolentiae*, el trece la replică punct cu punct încercând să demontreze argumentația lui Blaga cu privire la: 1) linia ondulată a destinului vieții – "funcția cosmică a destinului uman"; 2) relația *Mioriței* cu misterele orfice și respectiv imensa rugăciune și religiozitatea, comunicarea cu lumea din *Toma Alimoș*; 3) propoziția (ideea) "Iată întreaga natură animată de un suflu divin"; 4) problema relației lui Eminescu cu "unduire și moarte" sau în termenii lui Blaga cu spațiul mioritic; 5) disculparea de injuriile aduse volumului *Spațiul mioritic*; 6) cunoașterea sau necunoașterea termenului *unduire*.

În 1941 Botta publică broșura *Cazul Blaga* în care strânge cele două articole anti Blaga și cele trei scrisori - documente despre provocarea filozofului la duel. Broșura se deschide cu legenda despre Philoctetes, fiul lui Pean. Întegrată "poveștii" polemice dintre cei doi, Botta scoate din perimetrul legendei povestea personajului homeric și o trece în registrul alegoriei și fabulei cu clară trimitere polemică la "personajul" Lucian Blaga. În fruntea textului polemic autorul broșurii așează un paragraf prin care își motivează nevoia de a publica "această lucrare". Motivându-și gestul el exagerează nepermis, acuzându-l pe Blaga de un permanent atac *ad hominem*. Blaga procedează așa o singură dată, atunci când face trimitere la originea neromână a preopinentului său. De asemenea, Botta susține că publicațiile i-au refuzat răspunsurile la atacurile suferite. Probabil că în felul acesta autorul broșurii a urmărit să inoculeze ideea unei conjurații împotriva sa. Dar nu se oprește aici. În fruntea primului text din Cantemir: "Vino acum aicea, iscusitele în basme, Simioane și teaca minciunilor Misaile, vino zic aicea și te uită la Românii și lăcuiorii Valahiei, pe care voi basnă bolind și minciună născând, ca pre bureții fără săminți, de ieri de alaltăieri îi faceți!".

Prin adunarea între cele două coperte a celor două articole, a celor două note polemice și a celor trei scrisori referitoare la provocarea la duel, autorul broșurii a urmărit să dea proporții și "greutate" polemicii sale cu Blaga în speranța deșartă că lumea spiritualității românești îi va da dreptate.

În legătură cu provocarea la duel sunt binevenite, reamintite câteva detalii. În disperare, Botta apelează la duel. În acest scop el se adresează lui Pan M. Vizirescu, înalt funcționar în Ministerul de Externe. Iată schimbul de replici dintre cei doi:

Pan M. Vizirescu: ”- Fii serios, omule. Eu să merg la Blaga să-i spun că l-ai provocat la duel? Nu fac treaba asta!”

Botta: ”- Atunci nu-mi ești prieten!”

Pan M. Vizirescu: ”- Nu! Până aici! Eu am pentru Blaga nu o stimă, asta ar fi prea puțin, poate chiar o venerație și ca scriitor și ca om” (I. Opreșan, *Lucian Blaga printre contemporani. Dialoguri adnotate*, Editura Seculum și Editura Vestala, 1995).

În urma acestui răspuns categoric, Botta aproape că imploră pe N. I. Herescu și pe Ion Cantacuzino să accepte misiunea de mesageri și martori ai duelului. Aceștia nu-l refuză, dar, sub motive reale sau nu, ei tratează cu Blaga prin corespondență. După cum se știe, Blaga nu cade în păcatul ridiculului și refuză în mod diplomatic provocarea la duel.

Pan M. Vizirescu spune despre Botta că avea ”ceva cavaleresc iar acum căuta un prilej zgomotos pentru a-și evidenția blazonul legendar”. El se considera singurul mandatar al marii tradiții thracice.

Și Blaga e rănit în orgoliul său. El se simte jignit cu atât mai mult cu cât acuzațiile de rapt intelectual vin din partea unui intelectual de clasă cu care s-ar fi putut purta un dialog ideatic, autentic și cu folos. Aceste acuzații, se pare, că l-au supărat mai mult chiar decât atacurile venite din partea unor teologi ortodocși și ”filozofi de catedră”.

Obiectul atacurilor și condițiilor în care se fac aceste acuzații îl determină pe Blaga să răspundă tot polemic. În primul articol polemic, *Hazul țărănesc al intelectualului Dan Botta*, el urmărește să lămurească câteva chestiuni pornind de la nota polemică a lui Botta din ”Dacia”. Filozoful începe printr-o afirmație grea de adevăr în contextul polemicii: ”Cât mă privește știu că în *Spațiul mioritic* am expus în adevăr o teorie, adică un ansamblu de idei articulate, despre orizonturile subconștiente ale culturii românești, despre determinantele fundamentale ale stilului acestei culturi. Țin să rectific însă că teoria nu e o doxă cum pretinde dl. Dan Botta, ci dimpotrivă, ea face parte dintr-o vastă filozofie a culturii ale cărei idei esențiale îmi aparțin, și pe care le opun tocmai tuturor doxelor străine”.

Filozoful demontează afirmația cea ”mai gravă a d-lui Botta” conform careia el ”și-ar fi dezvoltat teoria spațiului mioritic pe urmele pașilor d-sale”: ”Vor să zică după insinuările pretinsului păgubaș teoria spațiului mioritic n-ar fi decât o reeditare a «viziunii frumuseții românești» dezlegată de d-sa din apele materne ale Thraciei”. Prima formulare a teoriei spațiului mioritic apare în eseul *Simboluri spațiale* din 1930. Nu e nevoie să mai recurgem la citate. Atragem doar atenția că aici apar sintagmele ”infinitul ondulat”, ”sentimentul cosmic ce ne mișcă”. Și totuși nu putem ocoli următorul paragraf din eseul blagian, ideea pe care autorul nu o folosește în răspunsul dat acuzațiilor lui Dan Botta: ”Dar stabilind un simbol spațial pentru noi nu înseamnă că-i limităm valabilitatea la hotarele noastre *etnice* (s.n.). Suntem din contră dispuși să credem că simbolul aparține tuturor popoarelor balcanice și că nici Asia Mică nu e străină de el. Dunărea și Egeica împreună tot atât pe cât separă. În pofida tuturor diferențelor politice din trecut și viitor se constată aici, între oamenii unui țarm și ai celuilalt – cel puțin prin acest simbol spațial comun – o inconștientă solidaritate sufletească. Desi izolați prin grai, așezăminte, hotare – suntem în multe privințe fiii aceluiași suflet anonim alcătuind un complex paideumatic, mai mult sau mai puțin separat de restul european”. Prima trimitere a filozofului culturii la substratul străvechi thracic este făcută în eseul *Revolta fondului nostru nelatin* (1921). Echilibrat, cu simțul realului și în spiritul adevărului pe care se poate întemeia o idee filozofică, Blaga nu cade în obsesia tracomaniei. Blaga pe cât posibil evită vocabulele din sfera *rasei* (care foarte ușor pot fi manipulate în fel și chip). Articolul *Simboluri spațiale*, amintește Blaga în răspunsul său, a fost reluat în 1930 în ”Rampa”, unde Dan Botta colabora chiar în vremea aceea. Blaga mai precizează un detaliu: ideea spațiului ondulat îi revine în timpul discuțiilor cu scriitorul elevetian Huga Marti prilejuite de o audiție de discuri cu muzică românească, iar despre *Miorița* și despre stil s-a mai ocupat în *Filozofia stilului* (1921), *Ferestre colorate* (1924). Ironia cu care încheie răspunsul este usturătoare și eficace, dar cu câtă eleganță este mânuită: ”Dl. Botta a intrat în

grădina mea, a mușcat puținel din mărul cel mai îmbujorat al grădinii, a sărit apoi iarăși gardul și acum nu fără haz țărănesc aleargă și țipă pe ulițele satului «prindeți hoțul! prindeți hoțul!»”. Aici e de găsit și sensul articolului, înțeles pe care Botta nu a vrut să-l înțeleagă, ci dimpotrivă l-a răstălmăcit.

În *O gravă tentativă de expropriere literară*, Blaga reia datele esențiale din primul articol polemic răspunzând acum notei din ”Gândirea”, notă de care ia cunoștință acum. El justifică întârziere răspunsului: ”Când nota a apărut în ”Gândirea” mă găseam în străinătate și mi-a scăpat neobservată”. Unii pun la îndoială această mărturisire a lui Blaga dând crezare lui Botta: ”Nu cred”. Blaga, cu o puternică personalitate, sensibil și conștient de valoarea sa, nu ar fi trecut peste o astfel de însinuare. Reluările cu date concrete au rostul de a evidenția cui îi aparține întâietatea, adică paternitate asupra ideilor aflate în litigiu. Din partea autorului Trilogiilor urmează o nouă replică, și ultima. De data aceasta e mai dur. Schimbă armele după situație. Duritatea răspunsului e deschisă de referirea la originalitatea străină (după mamă) a lui Dan Botta. Evident că acum Blaga depășește polemica de idei în limitele căreia s-a menținut mereu. Ordonat, sistematic, insistent pe cronologie, Blaga răspunde punctual fiecărei acuzații aduse. 1) Mai întâi subliniază vechimea și permanența preocupărilor sale în problema specificului național invocând întâlnirile, seratele literare, audițiile din perioada elvețiană, toate devenind publice prin intermediul presei elvețiene; 2) Blaga subliniază că prin articolul *Miorița în Elveția* din 1931 a arătat dimensiunea orfică și pe cea religioasă din *Miorița* și că problema religiosului a fost dezvoltată în *Spațiul mioritic* în conceptul de sofianism-transcendental care coboară. 3) Autorul *Spațiului mioritic* explică prin ce Eminescu, la care se referă în lucrarea sa, este reprezentativ pentru teoria sa despre ”spațiul ondulat”, ”spațiul mioritic”. Foarte important pentru valoarea de argument este atenția pe care o acordă detaliului. Zice Blaga în răspunsul său: ”Și încă în 1930 (e vorba de eseul *Simboluri spațiale*) spre deosebire de Spengler, arătam că viziunea spațială creatoare de stil e independentă de peisaj. Infinitul ondulat de care e definitiv legat sufletul românesc putea să aibă ca expresie concretă și varianta acvatică tip Eminescu”. 4) La pretenția lui Botta că mioriticul său e un simplu reflex al ideii depre ”unduire și moarte”, Blaga răspunde tot cu fapte, cu date concrete sau cum se spune cu ”cărțile pe față” (”pe masă”): traducerile din 1931 în limba germană din poezia populară sunt însoțite de o prezentare în care se spune textual ”despre substratul mioritic al sufletului popular românesc se poate vorbi ca în regiunea germană despre faustesc ... Ce e mioriticul? O anume atitudine metafizică în fața morții, care își găsește expresia tocmai în balada *Miorița*. Moartea e privită ca mireasă a lumii, moartea e nuntă ... În ”Miorița” numai cadrul e baladesc, dar acest cadru încheie o poemă cosmică în centrul căreia stă moartea. Moartea e cântată melancolic-extatic, e acceptată cu încredere și dăruire, încărcată de sentimentul destinului”. 5) În legătură cu paternitatea lexemului ”unduire” – chiar și în accepția cu care e folosit de Botta, Blaga răspunde cu argumentul bunului simț: cuvântul aparține limbii române. În încheiere Blaga e ironic la adresa comportamentului lui Botta făcând aluzie la ”noile legi cu privire la exproprierea bunurilor evreiești”, Botta închipuindu-și ”că pe moșiile mele, zice Blaga, ar fi rost de vreun chilipir”.

În vremea lor, și după, Blaga și Botta au fost recunoscuți ca doi redutabili polemisti, fiecare cu stilul său. De aceea considerăm că sunt necesare și binevenite câteva remarci asupra stilului polemic al fiecăruia și asupra evoluției lui de la articol la articol. O primă observație: ”Duelul” dintre cei doi preopinenți începe cu un schimb de atingeri cu floreta, se trece apoi, aproape pe nesimțite la atacuri cu sabia pentru a sfârși cu lovituri de spadă. O primă concluzie: Blaga preferă floreta, dar când e nevoie apelează și la celelalte arme; Botta preferă spada. Blaga e prin urmare mai elegant și mai subtil în atacuri. În schimb Botta e de-a dreptul, dur, acuzator cu exagerări peste măsură îndepărtându-se de polemica de idei. O notă comună în polemica preopinenților este scenariul citatelor. Diferă modul de alegere și de mânuire a lor. Botta preferă ca din extrase – cuvinte, expresii, propoziții – din textul opozantului să construiască un ”scenariu-argument pe care să-l întoarcă împotriva celui citat. Metoda pe cât de subtilă e pe atât

de periculoasă pentru că scoase din context respectivele citate își pierd înțelesul lor adevărat și astfel poți cădea în capcana lor, sau pot fi manipulate ceea ce poate vedea oricine și poate condamna. Eseistul utilizează propoziția (în genere scurtă) afirmativă ori interogativ-exclamativă căreia încercă să-i dea valoare de axiomă. Iată o înlănțuire de astfel de axiome: ”Opera aceasta o știu dedicată pieirii. Melosul acesta îl știu compus din cel mai deplorabil lut. Centrul său de gravitație desfiide orice echilibru. De ce mi-aș pierde timpul spulberându-i timpul care vine de la zei?” În opoziție Blaga, și atunci când e ironic ”atacă” cu afirmații care au acoperire ”în operă” sau în realități controlabile, nu cu simple afirmații. Pe măsură ce Botta devine de-a dreptul nervos și atacul lui depășește sfera ideilor și tonul lui Blaga crește în accentul său polemic ajungând și el în câteva exprimări la granița dintre polemica de idei și atacul la persoană.

Polemica lui Blaga se întemeiază pe o ironie concisă și fluentă. Materia acesteia este metafora descalificatoare. Exemple se găsesc ”în orice paragraf al textului polemic”. Filozoful apelează în aceleași scopuri la proverb. În textele blagiene găsim o constantă a stilului pe care o putem numi ”rigoarea logicii” sau ”descreditarea fluentă de o riguroasă concizie” (cf. Ion Bălu, op. cit, p. 361). Și pentru că tot suntem pe tărâmul filozofiei culturii, comparându-l pe cei doi preopinenți putem, spune că Dan Botta e dionisiac, iar Lucian Blaga apolinic.

Înainte de a da verdictul în urma procesului să mai încercăm câteva concluzii.

Urmând atitudinea față de polemica celor doi constatăm că cei care îl acuză pe Blaga de violență și de dispreț sunt tocmai cei care nu-i cunosc opera (cf. Ion Bălu, op. cit, p. 361). În tot timpul polemicii Botta face greșeala de a se plasa într-o poziție ambiguă față de opera lui Blaga – o citise sau nu? (exceptând *Spațiul mioritic*). În ceea ce privește *creația* diferența dintre cei doi opozanți este mare. Blaga e FILOZOF și METAFIZICIAN, autorul unui SISTEM FILOZOFIC. Dan Botta doar filozofează cu sclipiri și intuiții, dar nu depășește nici cum și nici când cadrul eseului filozofic - poetic (liric). Și atunci când e profund în idei, textul său devine apologie și nu demonstrație. Or, în felul acesta dincolo de impactul sentimental (afectiv) textul rămâne doar o succesiune de afirmații. Așa că nu e de mirare thracomania în care a căzut narcisiac chiar pornind de la o intuiție justă. Afirmând acestea despre eseistul Botta nu-i negăm calitățile și meritele. O problemă pe care o pune Botta și în care are dreptate este cea a locului și rolului substratului thracic în etnogeneza și culturo-geneza poporului românesc (amendând exagerările), problemei cunoscută și lui Blaga, dar căreia el nu-i acorda suficientă atenție – probabil tocmai pentru a se ”diferenția” de thracomani și alte aspecte ale momentului istoric - politic. Ideea ”unduirii” de care face atât caz Botta și față de care își arogă paternitatea la urma urmelor nu e descoperirea sa. Mai mult ca sigur că ”a luat-o” din Cantemir, Conta, Pârvan. Și Blaga, înainte de a cunoaște ”opera” lui Botta, a cunoscut-o pe cea a lui Cantemir, Conta, Pârvan. Deci fiecare au filozofat în felul său pornind de la aceleași fapte și având același fond – ”substrat” – documentar. De aceea de la un punct încolo polemica celor doi și-a pierdut obiectul devenind inutilă. Chiar din momentul desfășurării ei, polemica a devenit o lecție despre cum nu trebuie irosite energiile creatoare ale poporului românesc.

Cel care câștigă ”duelul” e fără îndoială Lucian Blaga. Botta cel care a declanșat polemica, a ajuns în postura păcălitorului păcălit, a ucenicului vrăjitor care pornind mecanismul vrăjitoriilor nu-l mai poate stăpâni, nici opri.

Putem accepta ”concluzia împăciuitoare” a lui Petre Comarnescu formulată în *Concluzii la polemica Lucian Blaga – Dan Botta* (”Viața”, iulie 1941): ”Lucian Blaga și-a construit aproape un monumental sistem, iar D. Botta și-a orânduit și limpezit anumite intuiții majore. Polemica nu ne-a convins că unul ar fi tributar celuilalt, ci că amândoi sunt tributari acelorași înaintași români și altor autori străini și români contemporani, fiecare din cei doi combatanți dezvoltându-și paralel, din bunuri acum colective și potrivit însușirilor și puțințelor proprii ...” (apud Ion Bălu, op. cit, p. 365).